

1956 SÜVEYŞ KRİZİNİN MİSİR İLE TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARINA ETKİSİ

Ercan Karakoç^{1*}, Ozan Keskin¹

Özet: II. Dünya Savaşı sonrası dünya ve Orta Doğu siyaseti yeniden şekillendi. ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş, Orta Doğu’da ilk başlarda Türkiye ve Mısır üzerinden oluşmaya başladı. NATO’ya henüz üye olan Türkiye, 1955 Bağdat Paktı vasıtasıyla Batı ile işbirliği içinde bir Orta Doğu isterken; Cemal Abdünnâsır liderliğindeki Mısır, Pan-Arabist bir politika izleyerek İsrail’in bulunmadığı bir Orta Doğu hedefliyordu. Türkiye ve Mısır’ın bölgeye dair farklı yaklaşımları iki ülkeyi ister istemez bir rekabete soktu. 1956 Süveyş Krizi ise iki ülkenin bölgesel politikaları için bir dönüm noktası oldu. Abdünnâsır’ın iktidardan indirilmesi için başlatılan askeri harekât, tam aksine onun Mısır ve Orta Doğu’da siyasi gücünü daha da arttırdı. Bu durum Türkiye’nin bölgedeki siyasetine olumsuz etkide bulundu ve Türkiye’yi zamanla Orta Doğu’da yalnızlaştırdı. Bu makalede, 1950 ve 1960 arası Orta Doğu siyasetinde Türkiye ile Mısır arasındaki siyasi ilişkiler Süveyş Krizi bağlamında ele alınmıştır. Krizin sonuçlarından faydalanan Nasır’ın, Türkiye’nin bölgedeki politikasını sekteye uğrattığı ve Bağdat Paktı ile bölgede kurulmak istenen düzenin başarısız olmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada Türk hariciye belgelerinden, dönemin bazı gazete arşivlerinden ve büyükelçi hatıratlarından faydalanılmış, literatür taraması ve doküman analizi yapılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süveyş Krizi, Orta Doğu, Soğuk Savaş, Türkiye, Mısır, Bağdat Paktı, Diplomatik Rekabet

THE EFFECT OF 1956 SUEZ CRISIS ON EGYPT AND TURKEY’S MIDDLE EAST POLICIES

Abstract: After the Second World War, world and Middle East politics were reshaped. The Cold War between the USA and USSR started in the Middle East over Turkey and Egypt at first. While Turkey, which had just become a member of NATO, followed a Middle East in cooperation with the West through the 1955 Baghdad Pact; Egypt, led by Jamal Abdel Nasser, pursued a pan-Arabist policy, aiming for a Middle East without Israel. Turkey and Egypt’s different approaches to the region brought the two countries into competition. The 1956 Suez Crisis became a turning point for the regional policies of the two countries. The military operation launched to overthrow the Egyptian leader, Abdel Nasser, on the contrary, further increased his political power in Egypt and the Middle East. This situation had a negative impact on Turkey’s policy in the region and isolated Turkey in the Middle East over time. In this article, the political relations between Turkey and Egypt in the Middle East politics between 1950 and 1960 are discussed in the context of the Suez Crisis. It has been concluded that Nasser, who took advantage of the results of the crisis, undermined Turkey’s foreign policy in the region. In the study, records of Turkish foreign affairs, some newspaper archives of the period and ambassador memories were used, and the data obtained by literature review and document analysis were evaluated.

Keywords: Suez Crisis, Middle East, Cold War, Turkey, Egypt, Baghdad Pact, Diplomatic Competition

¹**Adres:** Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Bölümü, İstanbul, Türkiye

***Sorumlu Yazar:** ercankarakoc@hotmail.com

Atf: Karakoç, E., Keskin, O. (2022). 1956 Süveyş Krizinin Mısır ile Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarına Etkisi. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(2): 59-68.

1. GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'daki hâkimiyeti son bulmuş; bölge, İngiltere ve Fransa arasında nüfuz sahalarına bölünmüştü. Yeni sınırlarıyla yeni güdümlü devletler kurulmuştu. İngiltere'nin bölgedeki en önemli nüfuz sahası ise Mısır'dı. Mısır, 1869'da açılan Süveyş Kanalı ile Doğu Akdeniz'in yeniden önemli ticaret ve ulaşım merkezlerinde biri olmuştu. Nitekim İngiltere, Mısır Hidivliği'nin, Urabi Paşa isyanı ile girdiği krizi fırsata çevirerek Mısır'ı fiilen işgal etmişti. Kanalı iki büyük hissedarı: Fransa ve Mısır Hidivliği idi. İngiltere, 1875'te Mısır Hidivliği'nin ekonomik krize girmesi üzerine kanalı hıdivliğe ait olan hisselerini satın aldı. Böylelikle Süveyş Kanalı Şirketi'nin %56'lık hissesi Fransa'nın, %44'lük hissesi de İngiltere'nin oldu (Güler, 2004: 50).

İngiltere'nin bölgedeki hâkimiyetinden rahatsız olan Fransa, kanalı işletimi konusunda uluslararası geçerliliği olacak bir anlaşma yapmak istedi. İstanbul'da bir kongre düzenlendi ve uzun görüşmelerin ardından 29 Ekim 1888 tarihinde İstanbul Sözleşmesi imzalandı. Sözleşmede imzası bulunan devletler şunlardı: İngiltere, Almanya, İspanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya, Hollanda, Fransa, Rusya ve Osmanlı Devleti. Ancak İngiltere ve Fransa'nın sözleşmeye çekinceler koyması nedeniyle mutabakat yürürlüğe giremedi. Bu durum iki devlet arasında 8 Nisan 1904'te imzalanan anlaşmaya kadar sürdü. Anlaşmanın ardından ise Süveyş Kanalı'nın rejimi 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesine göre belirlendi.

Büyük devletlerin, kanalla ilgili mutabakata varmaları Mısırlılar için önemli bir meseleydi. Özellikle I. Dünya Savaşı arifesinde Arap dünyasında gelişen milliyetçilik anlayışı Mısır'ı da etkilemiş ve Süveyş zamanla Mısır'daki Arap milliyetçiliğini besleyen en önemli hususlardan biri olmuştu. Mısır'daki milliyetçilik anlayışını ilk olarak Vefd (Heyet) Partisi sahiplenmişti ve Parti bu politikayla iktidara gelmişti. Mısır 1922'de bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, kanal bölgesindeki İngiliz askeri varlığı korunuyordu. Bu durum Mısır'ın tam egemenliğine gölge düşürüyordu (Cleveland, 2008: 225).

II. Dünya Savaşı'nın ardından emperyalist güçler sömürgelerini terk etmek zorunda kaldı. Ancak İngiltere'nin Orta Doğu'da vazgeçemeyeceği üç bölge vardı. Bunlar kanal yolu münasebetiyle Mısır; petroleri dolayısıyla İran ve kurulmasına söz verdiği İsrail'di. İran'da başlayan milliyetçilik dalgası Şah'a ve onun en önemli mütefiki İngiltere'ye karşı gelişmiş ve Musaddık önderliğinde İran halkı İngiltere'yi İran'dan çıkarmaya çalışmıştı. Filistin-İsrail coğrafyasında ise tam anlamıyla bir kargaşa hâkimdi. İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren kurulmasına yardım ettiği İsrail ile Filistinli Araplar arasında dengeyi kuramamış, dolayısıyla hem Araplar hem de Yahudiler İngiltere'ye karşı silahlı mücadeleye başlamıştı. Ayrıca Filistin-İsrail çatışması sadece o bölgede kalmamış ve bütün Arap coğrafyasını etkilemişti. Nitekim coğrafi yakınlıktan dolayı

çatışmanın en çok etkilediği yerlerden biri de Mısır idi. Mısır'da gelişen milliyetçilik anlayışı ile mücadele edemeyen İngiltere bir de Filistin-İsrail krizinin yansımaları ile uğraşmak zorunda kalıyordu. Kontrolü altındaki üç bölgede de ayakta kalmaya çalışan İngiltere için Süveyş Kanalı üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi, Orta Doğu'daki etkisinin kalkması adına simgesel bir dönüm noktası olacaktı.

2. CEMAL ABDÜNNÂSIR'IN MISIR'DA İKTİDARA GELMESİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır'da iki güçlü hareket vardı: Siyasi olarak Vefd Partisi ile dini-sosyal hareket olarak İhvân-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler). Bu iki unsur halk desteğine sahip olsa da ordu destekçileri olmadığı için İngilizler ile işbirlikçi Kral Faruk'a karşı ciddi bir hamlede bulunamıyorlardı. İşte bu ortamda Mısır ordusunda Hür Subaylar (Dubbatü'l-Ahrar) adı verilen bir grup ortaya çıktı. Bu grup orta kademedeki askerlerin oluşturduğu bir topluluktur. Grubun liderliğini Cemal Abdünnâsır yapıyordu. Grup üyeleri birbirlerinden farklı siyasi görüşlere sahip askerlerdi, ancak Mısır'ın bağımsızlığı ve İngiliz işgaline karşıtlık hepsinin ortak ülküsüydü (Bozarlan, 2011: 88).

1948'de İsrail'e karşı alınan yenilginin yarattığı travmayla yoğrulmuş Mısır ordusu için Kral Faruk ve onun başarısız yönetimi artık katlanılamaz bir noktaya gelmişti. Bundan dolayı Albay Nasır liderliğindeki cunta, hazırladıkları darbe planını uygulamaya koydu. 23 Temmuz 1952'de gerçekleşen darbe ile Hür Subaylar Hareketi yönetimi ele aldı. Hareketi oluşturan subayların orta rütbelilerden olmasından dolayı Mısır kamuoyunun ve askeriyesinin onayladığı General Muhammed Necib'e, cunta tarafından liderlik teklif edildi. Nitekim teklifi kabul eden Necib rütbesinden de dolayı darbenin lideri sayıldı. Ancak Hür Subaylar Hareketi'nin asıl önderi ve darbenin gerçek planlayıcısı Nâsır'dı (El-Feth, 1965: 134).

Zamanla Necib ile Nâsır arasında güç mücadelesi ve yönetim hususlarında anlaşmazlıklar başladı. Necib, ordunun en kısa sürede kışlalara dönmesi gerektiğini ve monarşinin devam ettiği güçlü bir parlamenter sistemi savunurken; Nâsır, askeri yönetimin devam etmesi gerektiğini düşünüyor ve kendi iktidarının yolunu açmaya yönelik politikalar geliştirmeye çalışıyordu. Nitekim Nâsır, darbeden hemen sonra meclisi dağıtmış ve siyasi partileri de kapatmıştı. Vefd Partisi'nin oluşturabileceği tehditten bu şekilde kurtulan Nâsır, 18 Temmuz 1953'te monarşiye de son vererek cumhuriyeti ilan etti. Yanı sıra, İhvân-ı Müslimîn ile yaşadığı siyasi ayrılıktan sonra İhvân hareketini de yasakladı. Vefd ile İhvân'ı bu şekilde etkisizleştiren Nâsır, Necib'i de ev hapsine koyarak Mısır'daki gücü tamamıyla kontrolüne aldı (Dursun, 1993: 297).

Nâsır, bundan sonra sık sık Süveyş Kanalı rejimini gündeme getirmeye başladı. Kanalı işletilmesi ve İngiliz askerlerinin bölgeden çıkarılması amacıyla yapılan görüşmelerde

İngiltere tarafı askerlerini çekmeyi kabul ediyordu. Ancak İngilizler bölgedeki müttefiki Türkiye veya Arap Birliği üyesi ülkelerinden herhangi birine bir saldırı olması durumunda kanala askerlerini tekrar konuşlandırma hakkını anlaşılmaya koymayı istiyordu. Müzakereler İngiltere'nin bu isteğine takılıp kaldı. Ancak Nâsır'ın dâhilde meşruiyetini sağlaması için dış politikada bazı tavizler vermesi gerekiyordu. İsteksiz olmasına rağmen Nâsır İngilizlerin isteğini kabul etti.

Nâsır, söz konusu maddeye dair itirazlarının Türkiye'de hoş karşılanmadığını öğrenmişti. Nâsır, bu durumu telafi etmek için Kahire Dergisi'nde kaleme aldığı "Kardeş Türkiye" başlıklı bir yazı yayımlattı. Yazıda Türkiye'yi dost bir ülke olarak gördüğünü, ancak ülkesinin egemenlik haklarına saygı duyulması gerektiğini vurguluyordu. Türkiye, bu yazıdan memnun oldu ve ikili bir görüşme ayarlanması amacıyla dönemin Ankara Valisi Kemal Aygün, Adnan Menderes tarafından Kahire'ye gönderilmişti. Ancak görüşme talebini Nâsır kabul etmedi. Nâsır, Mısır kamuoyunun bu görüşmeye iki nedenden dolayı hazır olmadığını söyleyecekti. Bu nedenlerden biri; Türkiye'nin İsrail ile olan yakın ilişkisi ve Orta Doğu Komutanlığı Projesi idi. Mısır için İngiltere ve Fransa hala sömürgeci devletlerdi. Türkiye'nin bu ülkelerle Mısır'ı ortak bir pakta davet etmesi Nâsır'a anlamsız geliyordu (Dikerdem, 1977: 99).

3.MISIR'IN DIŞ POLİTİK DENKLEMİ

Nâsır, iktidarının ilk yıllarında Batı ile iş birliği yapmaya çalıştı. Ancak ülkesinin, İngiltere ve İsrail ile yaşadığı gerilimler ciddi bir yakınlaşmaya izin vermiyordu. Keza ABD de İngiltere ile ilişkilerin iyileştirilmesini ve Süveyş meselesindeki pürüzlerin ortadan kaldırılmasını öne sürüyordu (El-Feth, 1965: 266). Ayrıca Nâsır Batı'nın, Türkiye ile yakın ilişkilerinden rahatsızdı ve Orta Doğu'da Mısır'ı önceleyen bir ilişki geliştirilmesini istiyordu. Onun, Türkiye'nin İngiltere, Fransa ve ABD ile birlikte geliştirdiği Orta Doğu Komutanlığı Projesi'ne karşı çıkışının temel nedenlerinden biri de buydu.

Batı Bloğunun ittifak tekliflerine kapıyı kapatan Nâsır, "Üçüncü Dünya Ülkelerinin" toplandığı 18 Nisan 1955 tarihli Bandung Konferansı'na katıldı ve böylece yeni bir dış politika arayışı içine girdi. Konferansa katılan ülkeler Bağlantısızlar Hareketi adı verilen bir oluşum oluşturdu. Mısır, Hindistan, Çin ve Yugoslavya konferansa damga vurdu. Nâsır'ın dış politikadaki bu yeni hamlesi özellikle ABD tarafından hoş karşılanmadı.

Nâsır'ın dış politikasını oluşturan önemli unsurlardan biri de Arap ülkeleri ile ilişkilerdi. Nâsır iyi bir hatipti. Nitekim Arap dünyasına sesini duyurabilmek amacıyla Kahire'de geniş bantlı radyo istasyonları kurdu. "Arapların Sesi" adlı programda bütün Arap dünyasına devrimci bir Arap milliyetçisi olarak sesleniyordu. Arap halklarının kurtuluşunu, yozlaşmış kralların iktidardan indirilmesine ve Arapların birleşmesine bağlıyordu. Konuşmalarında İsrail karşısında alınan yenilginin öfkelerini, İngiliz ve Fransız sömürgecilere karşı birikmiş olan husumeti ve Arap ülkelerinin geri kalmışlığının yarattığı gerilimi popülist hedefleri doğrultusunda kullanıyordu. Tüm bunlar Nâsır'ın, Arap halkları arasındaki popülaritesini günbegün arttırıyor ve onun diğer Arap devletlerinin iç ve dış siyasetini yönlendirebilecek bir aktör hâline gelmesini sağlıyordu. Nitekim Nâsır'ın yarattığı bu siyasi atmosfer "Pan-Arabizm"

bağlamında hızla yaygınlaştı ve "Nasırizm-Nasırcılık" olarak nitelendirildi (Hourani, 1997: 470).

4.TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİK DENKLEMİ VE ORTA DOĞU SİYASETİ

Türkiye, "Yurtta sulh, dünyada sulh" politikası bağlamında bir süre Orta Doğu'daki gelişmelerle yakından ilgilenmedi. Ankara'nın, Arap dünyasına yönelik bu politikası II. Dünya Savaşı'nın ardından peyderpey değişti. Zira dünya siyaseti iki kutuplu sistem şeklinde bölünmüştü ve bu yeni konjonktürde Türkiye gibi stratejik konumu olan bir ülkenin uzun süre pasif bir dış siyaset izlemesi mümkün değildi.

Türk entelijansiyası Tanzimat döneminden beri yüzünü Batı dünyasına dönmüştü. Atatürk ise bunu "muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak" olarak formüle etmişti. Nitekim Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra tercihinin Batı bloğundan yana kullanması, iç ve dış politikasını bu bloğunun ilkeleri etrafında şekillendirilmesine normaldi. İnönü liderliğindeki Türk dış politikasının tercihleri, Menderes ve Bayar liderliğindeki DP yönetimince de sürdürüldü. Türkiye'nin bu bağlamda bölgede karşılaştığı ilk dış politika meselesi yeni kurulmuş olan İsrail'le olan ilişkileriydi. Türkiye için o dönem tehdit algısı Komünizm, Arap devletleri için ise Siyonizm'di. Türkiye ilk başlarda İsrail'in kuruluş aşamasındaki söylemlerinden ve politikalarından etkilenip, İsrail'in komünist bir devlet olacağına dair bir yaklaşım geliştirmişti. Kuzeyindeki SSCB'nin yanı sıra güneyinde komünist bir Yahudi devletini görmek istemeyen Türkiye, BM'de İsrail-Filistin meselesi üzerine yapılan oylamalarda genellikle Arapların lehine bir tavır almıştı. Türkiye'nin bu tutumu Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılanmış ve Türk hariciyesine tebrik ve teşekkür telgrafları göndermişlerdi. Hatta Şam ve Beyrut sokaklarında ABD ve SSCB elçilikleri önlerinde protesto gösterileri düzenlenirken Türk elçilikleri önünde dostluk gösterileri yapılmıştı (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı [CDAB], 1947: 266-793-49). Ancak zamanla İsrail'in komünist bir yapıda olmayacağını fark eden Türkiye, BM'de yapılan oylamalarda bu defa İsrail'in lehine oy vermeye başladı. Nitekim kısa bir süre sonra İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke oldu (Kürkçüoğlu, 1972: 31). Bu durum Türkiye ile Arap devletleri arasındaki ilişkileri bozmaya başladı.

Popülist hedefleri olan Nâsır, bölgede Türkiye veya başka bir Orta Doğu devletinin yön tayin edici bir konumda bulunmasını istemiyordu. Türkiye'nin Batı bloğunda konumlanması Nâsır'ın işine geliyordu. İsrail ve Siyonizm, Arap devletleri ve halkları için çok hassas konulardı. Yine aynı şekilde Cezayir'in, Fransa'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde Türkiye, Fransa'nın lehine politika geliştirmişti. Bu durum Türkiye'nin "emperyalizmin Orta Doğu'daki temsilcisi" olarak anılmasına neden oluyordu (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2009: 621). Özellikle İsrail meselesi, Arap devletleri için Türkiye ile ilişkilerin düzeltilebilmesi için resmen şart koşuluyordu. Arap devletlerinin bu konudaki baskısı Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra daha da arttı. Çünkü Arap devletleri Türkiye'nin, İsrail'i tanımaktan vazgeçmesi ile birlikte İsrail'i tanımayan tek NATO ülkesi imajını sahiplenmesini istiyor ve böylelikle ABD'ye ciddi bir mesaj verebileceklerine inanıyorlardı (Armaoğlu, 2018: 191).

Türkiye'nin 1955 Bandung Konferansı sırasındaki tutumu da Orta Doğu'da Batı aleyhtarları için bir dönüm noktası

idi. Konferans sırasında ısrarla Batı kampı ile iş birliği tutulması yönündeki açıklamaları Türkiye'nin imajı hakkında olumsuz bir yargı oluşmasına neden oluyordu. Zira Arap ülkeleri için Batılı devletler, özellikle İngiltere ve Fransa sömürgeci düşman devletlerdi. Bu durum Nâsır'ın, Türkiye'nin, Batılı sömürgecileri Orta Doğu'ya tekrar geri getireceğine dair propagandasına sebep oluyordu. Bunun yanı sıra İngiltere ve Fransa bölgede hâkim güç oldukları sırada kendi sömürge yönetimlerini unutturmak adına Arapların geri kalmışlığını Osmanlı'nın yüzyıllar süren yönetimine bağlayan propagandalar yapmışlardı. Bu propagandalar ister istemez bölgedeki Arap milliyetçiliğini etkilemiş ve yönlendirmişti. Bu gibi tarihsel ve güncel meseleler Türkiye'nin o dönemde Arap devletleri ile istediği yönde bir politika geliştirmesine engel oluyordu (Karpaz, 2012: 189).

Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nin uygulanamaması sonrası DP hükümeti, Bağdat Paketi projesiyle Orta Doğu'da nüfuz inşa etmeye çalıştı. 24 Şubat 1955'te Bağdat Paketi'nin özünü oluşturacak Irak ile Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya İngiltere (5 Nisan 1955), Pakistan (23 Eylül 1955) ve İran (3 Kasım 1955) da katıldı. Böylece ittifak Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Teşkilâtı adı altında bir pakt halini aldı. Türkiye pakta dâhil olması için Suriye, Lübnan ve Ürdün ile de görüştü. Ancak istediği sonucu elde edemedi (Dursun, 1991: 447). Lübnanlı yetkililer Türk heyetleri ile yaptıkları müzakerelerde pakta olumlu baktıklarını, ancak Mısır ve Suudi Arabistan'ın baskısından çekindiklerinden dolayı katılmadıklarını bildirmişlerdir (CDAB, 1955: 37853-151155-1). Ürdün'ün pakta dâhil olması için Cumhurbaşkanı Bayar çok çabalamıştı. Suriye'nin 20 Ekim 1955'de Mısır'la imzaladığı Birleşik Komuta Antlaşması sonrası Ürdün her iki ülkenin de siyasi baskısı altına girmişti. Türkiye, bu durumdan faydalanarak Ürdün'ü Bağdat Paketi'ne dahil etmek istedi. Hatta Bayar, Ürdün kamuoyunu etkilemek için herhangi bir İsrail saldırısında Türkiye'nin, Ürdün'e destek vereceği yönde vaatte de bulundu, buna rağmen Ürdün pakta girmede (Karpaz, 2012: 205). Zira Kral Hüseyin ülkesinde yönetime ve kamuoyuna henüz tam hâkim değildi. Türkiye ve İngiltere ile yapılan görüşmeler sonrası Kral Hüseyin kabineden oy birliği ile Bağdat Paketi'ne katılımın onaylanmasını istedi. Ancak kralın isteğini kabul edilmedi. Ayrıca Ürdün'de halk Bağdat Paketi'ne karşı protesto gösterileri başlattı ve ülke adeta bir iç savaş yaşadı. Söz konusu kaos ile birlikte hükümetin istifa etmesi sonucu Hüseyin, Bağdat Paketi'ne katılmaktan vazgeçmek zorunda kaldı (Heykel, 1974: 62).

Nâsır ise daha başından beri Bağdat Paketi'ne karşıydı. Paktın aleyhinde propaganda yapmaktan geri durmadı. Bu pakt ile Arap dünyasının savaşa sürükleneceğini, Irak'ın Rusya ile diplomatik ilişkilerini kesmesinden dolayı Batı'ya büyük bir taviz verdiğini ve Irak'a bir saldırı olması durumunda Türkiye'nin Irak'a yardım edemeyeceğini ileri sürüyordu. Ayrıca Nâsır, pakta katılacak olan herhangi bir Arap devletinin Arap Birliği'ne ihanet edeceğine dair güçlü bir propaganda yapıyordu. Türk Dışişleri ise Nâsır'ın bu iddialarının temelsiz ve art niyetli olduğunu belirtiyordu. Türkiye'ye göre Nâsır'ın pakta olan asıl hiddetinin temelinde İngiltere ile yapılan kanal anlaşmasının Türkiye ile ilgili olan hükümleri vardı. Ayrıca Türk Dışişleri, Nâsır'ın iktidarının ilk yıllarında, Türkiye ile ilgili olumlu mesajlar vermesine rağmen sonradan bu konuda ani değişikliğe gitmesini, onun

güvenilmez bir kişiliğe sahip olmasına bağlıyordu (Erkin, 1987: 505).

Nâsır'ın bir diğer propaganda konusu ise İsrail'di. Ona göre pakt sadece Türkiye ve Batılı güçlerin Arap coğrafyasına gelmesini sağlamıyor, ayrıca İsrail'in bölgedeki güvenliğini de sağlıyordu. Hatta Kahire Radyosu yayınlarında kullanılan "Paktın asıl amacının İsrail'i korumak olduğu ve Türkiye'nin, Batı'nın desteğiyle Orta Doğu'da eski nüfuzunu tekrar tayin etmeye çalışacağına dair" bazı ifadeler iki ülke arasında krize neden olacaktı (CDAB, 1956: 62-380-10). Türkiye, Nâsır'ın bu iddiasına karşın Bağdat Paketi'ne üye olan devletlerin tanımadığı herhangi bir devletin pakta dahil olmasına engel olunacağına dair bir maddeyi kabul etmişti. Yani pakta dâhil olan Irak, İsrail'i tanımadığından dolayı İsrail'in pakta katılması mümkün değildi. Ancak Arap ülkelerinin pakta karşı anlayışının yumuşaması için yapılan bu hamle bu defa İsrail'de paktın kendisine karşı oluşturulmuş bir ittifak imajı yaratmış ve bu durum Türkiye-İsrail ilişkilerinde de görece bir soğumaya neden olmuştu. Böylelikle hiçbir konuda anlaşamayan Araplar ve Yahudiler paktın kendilerine karşı olduğu konusunda mutabakat halinde oldular. Paktın bir diğer handikabı ise İngiltere'nin ittifaka katılmasıydı. Bu durum Nâsır'ın, sömürgeci İngiltere'nin tekrar Orta Doğu'ya sirayet edeceğine dair propagandalarına cevap verilememesi anlamına geliyordu. Nitekim Nâsır bu söylemi başarılı bir propaganda aracı olarak kullanıyordu. Dolayısıyla Süveyş Krizi öncesi iki ülke arasında böyle bir restleşme vardı.

Orta Doğu'daki söz konusu kamplaşmanın etkileri Arap ülkeleri arasında daha derinden hissedildi. Nitekim Arap ülkeleri üç bloğa ayrıldı: Birinci blok; Bağdat Paketi'ne muhalif olan ve Nâsır'ın Pan-Arap politikasını takip eden Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'den oluşuyordu. İkinci blok; yönetimlerinin Batı Dünyası ve Bağdat Paketi ile iş birliği yapma taraftarı olan ama iç dinamiklerinin pakta katılmaya izin vermediği Lübnan ve Ürdün'ü içeriyordu. Üçüncü blok ise Bağdat Paketi'nin tek Arap üyesi olan ülke Irak idi. Irak bu politikası sonrası yalnızlığa itilmiş ve Arap dünyasından dışlanmıştı (Kürkçüoğlu, 1972: 66).

5. SÜVEYŞ KRİZİ'NİN PATLAK VERMESİ

1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır, Gazze Şeridi'ne hâkim bir vaziyetteydi. Mısır ordusu Filistinli savaşıllara hem lojistik destek veriyor hem de yeri geldiğinde İsrail güçleri ile çatışuyordu. İki taraf kuvvetlerinin zaman zaman sınırı geçmesiyle devam eden düşük yoğunluklu müsademe, İsrail kuvvetlerinin 28 Şubat 1956'da sınırı geçip, 38 Mısırlıyı öldürmesiyle Nâsır için bir fırsata dönüştü. Mısır mümkün mertebe İsrail'e karşı silahlanıyordu. Bölge ülkelerine Arap-Yahudi çatışmasından dolayı sıkı olmasa da bir silah ambargosu vardı. Ambargo açık bir şekilde delinmiyor ve silah anlaşmaları kısıtlı ve sınırlı bir şekilde gerçekleşiyordu. Nâsır ilk olarak Amerika ile iletişime geçti, ancak ABD kendi silahlarının İsrail'e karşı kullanılmamasını ileri sürdü. Ayrıca bölgeye ABD'li askeri teknisyen ve personelin gelip inceleme yapmalarına dair isteklerde bulundu. Keza Churchill'in, Başkan Eisenhower'dan, Mısır'a silah satılmamasına dair talepte bulunması da ABD-Mısır anlaşmasının olmasını engelliyordu (Heykel, 1974: 20). İngiltere ve Fransa zaten Mısır'a silah satmak istemiyordu. İngiltere'nin Mısır'la kanalın işleyişinden dolayı anlaşmazlığı vardı. Fransa ise Cezayir Savaşı

sırasında, Mısır'ın Cezayir savaşılarını desteklemesini unutmuyordu.

Batılı ülkelerin Mısır'ın silah talebine cevap vermemesi, Sovyetler için bulunmaz fırsat oldu. Zira SSCB, ABD'nin Bağdat Paktı ile Orta Doğu'da bir set oluşturmasından rahatsızdı. Hâlihazırda ABD'nin Avrupa'dan Uzak Doğu'ya doğru uyguladığı Çevreleme Politikası (Containment Policy) yüzünden görece kuşatılıp nüfuzunu yaymakta zorlanan SSCB için bu durum bir çıkış noktası olabilirdi. Ancak Sovyetlerin o dönemlerde Arap ülkeleri ile diplomatik ilişkileri yeterince gelişmemişti. Bunda bölgeyi iyi tanıyamamasının yanı sıra Nâsır'ın, Mısır'daki komünist hareketlere izin vermemesi ve antikomünist söylemleri etkiliydi. Ayrıca Sovyetler, İsrail'in komünist bir yapıda olacağını düşündüğünden Arap-İsrail Savaşı'nın başında İsrail'e silah da satmıştı (Rucker, 2001: 8). Mısır ile yapılabilecek bir silah anlaşması SSCB-Arap ilişkilerinin tafisi için mükemmel bir fırsat olabilirdi. Nitekim Sovyet yönetimi bu fırsatı kaçırmadı.

Çin aracılığıyla başlatılan görüşmeler sonucunda Mısır'a silah satışı konusunda bir anlaşmaya varıldı. Dört ayrı kategoriye dayanan 500 milyon dolarlık silah anlaşması doğrudan SSCB ile değil, SSCB'nin uydularından biri olan Çekoslovakya ile yapılmıştı (Erdem, 2017: 69). Bu anlaşma uluslararası camiada büyük bir yankı uyandırdı. Batı bloğu ülkeleri için SSCB'nin Orta Doğu siyasetine doğrudan müdahil olması kabul edilemez bir şeydi. Türkiye ve Bağdat Paktı üyeleri için ise bu durum daha şaşırtıcı bir gelişmeydi. Zira kurulan pakt ile SSCB'nin Orta Doğu'ya inmesinin engellendiği düşünülürken, Mısır anlaşması işlevsizleştiriyordu. Hiç şüphesiz bu anlaşma İsrail'i de tedirgin etmişti. Mısır'ın büyük bir silah anlaşması yapması İsrail'e karşı Arap işgalinin ilk adımı gibi görülmüştü. Nitekim bu silah anlaşması Arap ülkeleri tarafından büyük bir sevinç ile karşılandı ve Batılı ülkelere simgesel bir mesaj verildiğini düşünen Arap ülkelerinde Nâsır lehine yapılan büyük mitinglerle kutlandı (Davışa, 2016: 150).

Bu anlaşma ile ABD'nin, Nâsır'ın milliyetçilik paradigması ile komünist hareketlere karşı olan tavrından dolayı SSCB ile iletişime geçmeyeceğine dair öngörüsü de boşa çıkmış oldu. Dönemin Amerika Dışişleri Bakanı Dulles, Mısır'a yapılacak maddi yardımlarla Nâsır'ın, Batı bloğundan çok da uzaklaşmayacağını hesap ediyordu (Kinzer, 2013: 210). Mısır, ABD'nin planlanan Asvan Barajı projesine söz verdiği finansman desteğini keseceğine dair tehditlerde bulunmasına karşın, SSCB'den bu konuda da yardım alabileceğini varsayıyordu. Bu ortamda ABD, Asvan Barajı'nın fonlanması sözünden vazgeçtiğini 19 Temmuz 1956'da resmen duyurdu ve bu haber iki taraf için de ilişkilerin koptuğu anlamına geliyordu. ABD'nin açıklaması sonrası gözler yeniden SSCB'ye döndü. Lakin dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Dimitri Şepilov'un, barajı finanse etmeyeceklerini duyurması, Mısır'ın hesaplarını boşa çıkardı (Akis, 1956: 14).

Asvan Barajı Projesi Mısır için hayatiydi. Zira bu baraj hem Nil'in taşkınlarını engelleyecek, hem de sulama, tarım ve enerji gibi önemli alanlarda ülke ekonomisine değer katacaktı (Mansfield, 2012: 363). ABD, Sovyetlerin tavrının belli olmasından sonra Mısır'a iki şart sundu. Bu şartlar; Çekoslovakya aracılığıyla Sovyetlerle yapılan silah anlaşmasının iptal edilmesi ve Nâsır'ın, İsrail meselesinde barışçıl davranıp bir barış sürecine öncülük etmesi idi

(Heykel, 1974: 47). Bunlar Mısır için kabul edilemezdi. Nitekim Nâsır 26 Temmuz 1956'da yaptığı mitingde Süveyş Kanalı Şirketini millileştirdiğini ilan etti. Keza Tiran Boğazı'nı da İsrail'e kapattığını duyurdu. Dönemin Kahire Büyükelçisi Rıfki Zorlu, Nâsır'ın bu hamlelerini siyasi arayış olarak yorumlamıştı (Dünya Gazetesi, 1956: 5).

Büyük bir şok ile karşılanan bu kararların ardından başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere pek çok Batılı devlet Mısır'a nota verdi. İngiltere bu duruma en sert tepki gösteren devlettir. İngiltere siyasi açıdan tepki göstermekle kalmamış, Mısır'ın, İngiltere'deki sterlin bakiyeleri ile kanalı yöneten Süveyş Kanalı Şirketi'nin malvarlığını bloke etmişti. Böylece Mısır'ın 364 milyon dolar tutarındaki alacağına el koymuş oldu (Cumhuriyet Gazetesi, 1956: 5).

5.1. Krizin Çözümüne Yönelik Girişimler

İlk şokun ardından hemen Mısır ile görüşme masasına oturuldu. Nâsır, İngiltere ve Fransa'ya kanal şirketinin millileştirilmesinden dolayı uğradıkları maddi zararı tanzim edeceğini bildiriyor ve kanaldan geçiş hakkı konusunda herhangi bir kısıtlama veya azalma olmayacağını belirtiyordu. Ancak İngiltere ve Fransa statükonun devamından yanaydı. ABD, İngiltere ve Fransa 31 Temmuz 1956'ta, 1888 İstanbul Sözleşmesi'ni esas alan bir bildiri yayınladı. Görüşmelerden sonuç alınmadı. 1888 İstanbul Sözleşmesi'nde imzası olan ülkeler ile kanalı yoğun kullanılan devletlerin çağrılacağı Londra'da bir zirve düzenleneceği duyuruldu. Konferansın tarihi 16 Ağustos 1956 olarak belirlendi.

Konferansa 22 ülke katıldı. Davetli olmalarına rağmen Mısır ve Yunanistan Londra'ya gitmedi. Nâsır ilk başlarda konferansa katılmayı düşünüyordu, ancak İngiliz Başbakanı Eden'in, aleyhinde yaptığı açıklamalardan rahatsız olmuştu. Yunanistan ise Kıbrıs'ta self-determinasyon istiyordu ve sömürgeci İngiltere buna karşıydı (Heykel, 1974: 85). Yapılan görüşmelere ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles'in ileri sürdüğü İstanbul Sözleşmesi temelli bir öneri damga vurdu. Buna göre uluslararası bir kuruluş kanalı yönetecek ve bu kuruluş BM'ye bağlı olacaktı. Mısır'ın da yer aldığı bu kuruluş bir antlaşma ile kurulacaktı. Bu kuruluşa hiçbir devlet veya devletler grubu hâkim olmayacaktı. Londra'daki Türk heyeti bu öneriyi desteklemişti. Öneriye göre Türkiye de bu kuruluşa bulunacaktı.

İstanbul Sözleşmesi'nin belirttiği esaslara uygun olarak hiçbir kısıtlama yapılmadan bütün ülkeler kanalı serbestçe kullanılabilirlecekti. Süveyş Kanalı Şirketi'ne uygun bir tazminat ödenecek ve Mısır'a kanal geliri temin edilecekti. Kanal şirketine ödenecek tazminat ve Mısır ile ödenek konusunda herhangi bir anlaşmazlık çıkarsa BM Adalet Divanı'nın seçeceği mahkemelerde bu sorunların çözülmesine dair karar alındı. Dulles'in bu planına ek olarak Türkiye, Pakistan, İran ve Habeşistan'ın, Mısır'ın egemenlik hakkına saygı prensibine dair talepleri de kabul edilmiş ve Avustralya, ABD, İsveç, İran ve Habeşistan'dan oluşan bir heyetin alınan bu kararları Nâsır'a ileterek, onu ikna etmesi yönünde karar alınmıştı. Bu heyete dönemin Avustralya Başbakanı Robert Menzies başkanlık edecekti (Kürkçüoğlu, 1972: 83).

Ancak Nâsır öneriyi reddetti. Bunun üzerine Dulles Planı'nı kabul eden 18 ülkenin çağrıldığı İkinci Londra Konferansı 19-21 Eylül tarihleri arasında tekrar toplandı. Bu konferansta

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği adı altında bir birlik kuruldu. Bu birliğin Mısır hükümetiyle Süveyş sorununa bir çözüm bulmak için iş birliği içinde çalışacağı ilan edildi. Fakat Mısır hükümeti bu kararı da kendi egemenlik haklarına karşı olduğundan kabul etmeyeceğini bildirdi. Böylelikle İkinci Londra Konferansı da sonuçsuz kaldı. Türkiye'nin bu konferanslarla ilgili endişesi vardı: Süveyş Kanalı'nın tartışmaya açılması Montrö'nün de tartışmaya açılması ihtimali. Nitekim Yunan medyası Süveyş Kanalı ile ilgili sorunu Türk Boğazları ile bağdaştırıyor ve bunu gündeme getirmeye çalışıyordu (Yalçın, 1956: 5). İngiliz heyeti Türkiye'nin kaygısını anlamış ve Türk tarafına Montrö konusunda güvence vermişti (CDAB, 1956: 35783-141332-3). Türk ve İngiliz görüşmelerinde tartışılan bir diğer konu, Sovyetlerin bölge coğrafyasında güçlenmesiydi. Türkiye müzakerede, Orta Avrupa'da Macar İsyanı ile uğraşmak zorunda kalan SSCB'nin üzerindeki baskının Süveyş Krizi ile hafiflediğini ve dünya gündeminin ister istemez Orta Avrupa'dan Orta Doğu'ya kaydığını belirtmişti (CDAB, 1956: 299-2428-113).

İkinci Londra Konferansı'nın da başarısız olması üzerine İngiltere ve Fransa 23 Eylül'de BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak Mısır hükümetinin tek taraflı millileştirme kararı ile ortaya çıkan Süveyş meselesinin görüşülmesini istedi. Keza Mısır da 24 Eylül'de Güvenlik Konseyi'ne başvurdu ve İngiltere ve Fransa'nın BM yasalarına aykırı hareket ederek uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye soktuğunu bildirdi. Güvenlik Konseyi, 5-12 Ekim tarihleri arasında iki tarafın şikâyetlerini değerlendirmek için toplandı ve altı maddelik prensipler listesi açıklandı. Konseyin oybirliği ile onayından geçen kararlar şunlardır:

- 1- Hem siyasi hem de teknik yönleri kapsayan, açık veya örtülü ayrımcılık yapılmaksızın Kanal'dan ücretsiz ve açık geçiş olmalıdır.
- 2- Mısır'ın egemenliğine saygı duyulmalıdır.
- 3- Kanalın işleyişi herhangi bir ülkenin siyasetinden yalıtılmalıdır.
- 4- Kanalda geçişler ile ilgili ücretlerin tespit edilmesi, Mısır ve kullanıcılar arasındaki anlaşma ile kararlaştırılmalıdır.
- 5- Kanal aidatları adil bir oranda tahsis edilmelidir.
- 6- Süveyş Kanalı Şirketi ile Mısır hükümeti arasındaki çözülmemiş meseleler, tahkim yoluyla çözülmeli ve uygun görev tanımları ile ödenmesi gereken meblağlar da uygun yolla çözümlenmelidir (United Nations [UN], 1956: 23).

5.2. Krizin Savaşa Evrilmesi

İngiltere ve Fransa, kriz daha BM'de görüşülmeye başlanmadan önce 11 Ağustos 1956'da Mısır'a askeri bir müdahale için müzakereye başlamışlardı. İki ülke arasındaki görüşmelere İsrail de katıldı. ABD'nin askeri müdahaleden yana olmaması ve sorunu diplomasi yoluyla çözmek istemesinin yanı sıra Orta Avrupa'da yaşanan Macar Hadisesi, İngiltere ve Fransa için istenilen siyasi ortamı yaratmıyordu. Ancak İngiltere Başbakanı Eden, derhal Mısır'a askeri müdahalede bulunulmasını istiyordu.

22 Ekim 1956'da üç ülkenin temsilcileri büyük bir gizlilik içerisinde Sevr'de buluştu. Görüşmelerde İsrail, yaşadığı büyük Arap kuşatmasına karşı İngiltere ve Fransa'nın gerekli askeri taahhütleri talep etti. Yanı sıra İngiltere ve Fransa hem

Süveyş hem de Tiran Boğazı bölgesinde İsrail'e stratejik noktalarda alan hâkimiyeti sözü verdi. Bir diğer mutabakat ise Nâsır'ın iktidardan indirilmesiydi. Zira İsrail için Nâsır ve söylemleri büyük bir tehdit oluşturuyordu (Kyle, 2011: 316). Yapılan anlaşma gereği savaş senaryosu şu şekilde gerçekleşecekti: İsrail, Mısır'a Sina Yarımadası'ndan saldırı başlatacak ve bu saldırının ardından yaşanan savaş sırasında İngiltere ve Fransa her iki tarafa ultimatom verecekti. Ultimatom her iki tarafın 12 saat içinde Süveyş Kanalı Bölgesi'nden 10 mil uzağa çekilmelerine dair bir uyarıdan oluşacaktı. İsrail plana göre bu ultimatomu kabul edecekti. Mısır'ın vereceği karara göre işgalin diğer aşamaları planlanacaktı.

29 Ekim 1956'da Kadeş Operasyonu ile İsrail paraşütçü birlikleri Sina Yarımadası'na girdi ve planlanan işgal harekâtı resmen başladı. Bu harekât ile dünya kamuoyunun ilgisi tekrar Mısır'a döndü. ABD, harekâtın başlamasından sonra sorunu BM Güvenlik Konseyi'ne taşıdı. Ancak Süveyş meselesini görüşmek için toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde şaşırtıcı bir oylama gerçekleşti. ABD ve SSCB bölgede ateşkes için birlikte oy kullanırken, İngiltere ve Fransa Güvenlik Konseyi'nde ilk kez veto haklarını kullandı.

Savaşın iki tarafın, kanaldan 10 mil öteye çekilmesine dair İngiliz ve Fransız ultimatomu açıklandıktan sonra İsrail mutabakat gereği ultimatomu kabul etti. Mısır ise ultimatomu reddetti. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, 31 Ekim'de Mısır'a hava harekâtı başlattı. Savaş sahasında başarılı bir şekilde ilerlemelerine rağmen, İngiltere hem iç hem dış kamuoyunda büyük sıkıntılarla karşılaşmaya başladı. Başbakan Eden'in uygulamaya koyduğu savaş planı kendi kabinesi dâhil İngiltere siyasetinde büyük bir muhalif tepki ile karşılandı. Avam Kamarası'nda açık bir şekilde Eden'in istifası istendi. Söylemler o kadar şiddetlendi ki meclis müzakereleri askıya alındı. İngiliz Milletler Topluluğu (The British Commonwealth) üyesi devletlerden Avustralya ve Yeni Zelanda haricindekilerin de işgal harekâtına karşı çıkması Eden'i daha da zor bir durumda bıraktı (Eamon, 2015: 96).

İçeride ve dışarıda sıkışan Eden için bir diğer kötü haber Sovyetlerden geldi. Sovyet Başbakanı Nikolay Bulganin, Mısır'ı işgale girişen üç ülkenin başkentlerine sert mektuplar gönderdi. Moskova, bu ülkelere kuvvetlerini derhal bölgeden çekmezlerse nükleer füze kullanma tehdidinde bulundu. Aslında bu tehditlerin içi boştu. Çünkü krizden çok sonra ortaya çıkan bilgilere göre SSCB'nin tehdit ettiği ülkelere nükleer füze gönderecek kapasitesi henüz yoktu (Primakov, 2009: 64). Ancak İngiltere için Sovyetlerin bu tehdidi bir belirsizlik yaratmıştı. Zira SSCB'nin Süveyş için bir üçüncü dünya savaşı başlatıp başlatmayacağı büyük bir soru işaretiydi. Nükleer silah tehdidi göz ardı edilse bile Sovyetler Orta Doğu'da kendilerine karşı direnişi destekleyebilir ve savaşın uzamasına sebep olabilirdi. Bu endişeler, İngiltere'nin Süveyş bataklığında daha da boğulmasına neden olabilirdi (Pearson, 2003: 57). SSCB, bu şekilde olaya müdahil olmakla temelde iki şeyi hedefliyordu: Mısır'ın yanında durarak Arapları kendi tarafına çekmek ve Atlantik Paktı üyeleri arasında siyasi kriz çıkarmak. Nitekim ilerleyen süreçte SSCB'nin her iki konuda da hedefine ulaştığı görülecekti (Fejtö, 2012: 14).

İngiltere'de savaş ile birlikte genel bir ekonomik huzursuzluk vardı. İktisadi bunalım kısa sürede siyasete de sirayet etti. Muhalefetteki İşçi Partisi'nin öncülüğünde,

Süveyş Savaşı aleyhinde protesto hareketleri başladı. Protestocuların verdiği mesajlar arasında ikisi ön plana çıkıyordu: Savaştan vazgeçilmesi ve Eden'in istifası. Nitekim İngiltere Başbakanı Eden, Fransız Başbakanı Guy Alcide Mollet ile 6 Kasım'da ateşkes ilan etti. Ateşkes kararlarının ardından İngiltere ve Fransa 22 Aralık 1956'ta, İsrail de 1 Mart 1957'de işgal ettiği bölgelerden çekildi.

5. 3. Süveyş Savaşı'nın Bilançosu

Savaş sonucunda Fransa'nın 10 askeri hayatını kaybederken 33 askeri yaralandı, İngiltere 21 asker kaybederken 97 askeri yaralandı, İsrail 172 asker kaybederken, 817 askeri yaralandı. Rakamlar tam net olmamakla birlikte Mısır'ın hem asker hem de sivil kaybı toplamda 1000 kişi, yaralı sayısı ise 5000 kişi idi. Ayrıca savaşın yarattığı yıkımdan dolayı yaklaşık 25 bin kişi evsiz kalmıştı (Turner, 2006: 414).

İngiltere ve Fransa için bu savaş, bu iki ülkenin de artık eski güçlerinde olmadığını açık bir göstergesiydi. Bu savaş, dünya siyasetinin yeni patronlarının ABD ve SSCB'nin olduğunu teyit etti. Eden, Nâsır'ı iktidardan indirmeyi planlarken kendisi iktidarını kaybetti. Süveyş'in yanı sıra Vietnam ve Cezayir'de yaşananlar sonrası Fransa'da General De Gaulle'nin iktidarı başladı. Fransa ittifaklara hazır bir yönetimden ziyade daha korumacı bir yönetime geçti. Nitekim bilahare NATO'dan ayrıldı. Böylelikle tam da SSCB'nin istediği gibi Batı Bloğu arasında kopuşlar ve ayrılıklar başlamış oldu.

İngiltere ve Fransa'nın iyi hesaplayamadığı iki nokta vardı: İlk olarak Mısır'a karşı başlatacakları bir askeri harekât ile Mısır halkının Nâsır'a karşı ayaklanıp bir devrim sürecine gireceğini varsaymışlar ama yanılmışlardı. Nâsır, diktatöryal bir yönetim sergilese de onun hem Mısır kamuoyunda hem de Arap dünyasında güçlü bir siyasi tabanı vardı. Bir diğer hataları ise İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle Mısırlıların kanalı işletemeyeceği ve kendilerini yönetemeyeceğine dair düşüncedydi. Ancak Mısır yönetimi her ikisinde de başarılı oldu (Mansfield, 2012: 365). Buna rağmen Mısır için de işler hemen rayına oturmadı. Zira kanalın yeniden açılması ve Doğu Akdeniz'in tekrar güvenli hale getirilmesi uzun bir süre aldı. Savaşın patlak vermesi ile hava yolunun kapanması sonucu, Mısır ve çevre coğrafyası ulaşım sıkıntıları yaşadı. Savaşla birlikte Yeşilköy Havalimanı, Orta Doğu'nun en faal havalimanı haline geldi (Hürriyet Gazetesi, 1956: 5).

İşgalci kuvvetler arasındaki İsrail, kısmen de olsa kazananlar içindeydi. İsrail, 1948 Savaşı'ndan sonra Arap devletlerine karşı askeri üstünlüğünü bir kez daha kanıtladı. Bundan dolayı İsrail, ezici galibiyetin de etkisiyle işgal topraklarından çekilme konusunda isteksizdi. Nitekim İsrail, Gazze Şeridi'ne yerleştirilen BM askerleri ile birlikte Tiran Boğazı'nın uluslararası su yolu olarak kabul edilmesine dair taleplerini kabul ettirdikten sonra askerilerini geri çekti (Mearsheimer ve Walt, 2017: 27). İşgalcilerin çekilmesi ve kanalın temizlenmesi ile birlikte kanal 10 Nisan 1957'de yeniden ulaşılma açıldı.

Süveyş Savaşı'nın asıl kazananlarından biri de Nâsır'dı. Sahada alınan yenilgilere rağmen Mısır masada kazandı. ABD'nin, İngiltere ve Fransa'ya işgal konusunda taviz vermemesi ve SSCB'nin müdahale tehdidi, Nâsır'ın hem hayatını hem de iktidarını kurtardı. Nâsır'ın artık Orta Doğu'da önüne geçebilecek ne iç ne de bir dış tehdit

kalmıştı. Özellikle Arap ülkelerinden Nâsır'a gelen destek çok fazlaydı. Arap milliyetçileri için Nâsır, yeni bir kahramandı. Batılı ürünler boykot ediliyor, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan'daki petrol boru hatları tahrip ediliyordu. Bütün Arap ülkelerinde Nâsır lehine gösteriler yapılıyordu. Arap ülkelerinin siyasi yönetimleri de Nâsır'ın yanında olduklarını göstermek için İngiltere ve Fransa ile diplomatik ilişkilerini kesiyordu (Davışa, 2016: 162).

6. SÜVEYŞ SAVAŞI'NIN ARDINDAN MISIR VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin kanal meselesi için diyalog ve diplomasi taraftarı olması daha önceden de savunduğu bir politikaydı. 1952 yılında Nâsır liderliğindeki Devrim Komuta Konseyi, ülkelerindeki ilk büyükelçi ziyaretini Türk Büyükelçiliği'ne yapmıştı. Dönemin Büyükelçisi Fuat Tugay, ziyaret sırasında Nâsır ve ekibine İngilizleri kızdırmamaları ve onlarla iş birliği yapmaları konusunda ifadelerde bulunması üzerine iki ülke arasında kurulabilecek köprüler daha en başından yıkılmıştı (Dikerdem, 1977: 68). Keza Mısır'ın özellikle Bağdat Paktı'ndan sonra attığı bazı adımlar da Türkiye tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştı. Bu konulardan biri Mısır'ın medya ile yaptığı olumsuz propagandalardı. Nitekim dönemin Mısır gazetelerinde Türklerin Müslüman olmadığına dair haberler dahi yazılıyor, Arap dünyası ile Türkiye'nin arası bozulmaya çalışılıyordu. Ayrıca Kahire Radyosu'ndan Kıbrıslı Türklerin aleyhine yayımlar yapılıyordu (Coşar, 1956: 5). Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin hassasiyetlerini göz ardı eden Nâsır, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini bahane ederek, Arap Birliği üyesi ülkelere Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerini azaltmalarını istemişti.

Süveyş Krizi, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olabilirdi. Nitekim Nâsır, kanalın millileştirilmesi kararı sonrası yaptığı görüşmede Türk heyetine, bu olaya Türk Boğazları meselesindeki gibi bakmalarını ve Türkiye'den arabulucu olmasını istemişti (Kürkçüoğlu, 1972: 31). Türkiye arabulucu olmadı, ama hem savaş öncesi yapılan konferanslarda hem de savaş sırasında Mısır'ın saygınlığının korunması gerektiğine dair çağrılarda bulundu.

Türkiye, Süveyş meselesine hukuki açıdan çok politik argümanlarla bakıp meseleyi bu açıdan yorumladı. Süveyş Krizi'nin diplomatik bir krizden savaşa dönmesi ise Türkiye'nin hiç arzulamadığı bir gelişmeydi. Zira savaşın taraflarından biri olan İngiltere, Türkiye'nin Bağdat Paktı'ndan müttefikiydi. Türkiye, krizin savaşa dönmesi ve Mısır'a işgal harekâtında bulunulmasını doğru bulmuyor ancak tam anlamıyla Mısır'ın yanında da konum almıyordu. İşte bu ortamda krizin savaşa dönmesiyle Bağdat Paktı üyesi devletlerin İngiltere hariç başbakanları Tahran'da bir toplantıda buluştular. Toplantı sonrası yayınlanan bildiriye yalnızca İsrail'in, Mısır'a olan saldırısı kınandı. İngiltere ile Fransa kınanmadı, onlardan sadece Mısır'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı göstererek geri çekilmeleri istendi. ABD'nin, BM'de sorunun diplomatik yollardan çözülmesine dair girişimlerinin de takdirle karşılandığı belirtildi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2009: 629).

Irak'ta yaşanan iç karışıklık nedeniyle Başbakan Nuri Said Paşa'nın iktidarı tehlikeye girecekti. Hatta durum o kadar ciddileşecekti ki Irak'ın Londra Büyükelçisi Emir Zeyid, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'ye İngiltere'nin göstermelik bile olsa Bağdat Paktı'ndan

çıkarılmasını önerecekti (CDAB, 1956: 37853-151158-1). Ancak İngiltere gibi önemli bir aktörün pakttan çıkarılması kolay değildi. Zira Türkiye'nin bir diğer endişesi Mısır'da, İngiltere'ye karşı yükselen milliyetçiliğin Kıbrıs'taki Rumları self determinasyon konusunda daha da cesaretlendirmesiydi. Türkiye, İngiltere'nin Mısır karşısında bir yenilgi almasının Kıbrıs'taki Rumları etkilemesinden tedirginlik duyuyor ve gerçekleştirilecek bir referandumda sayıca az olan Türklerin, Rumlar karşısında varlık gösteremeyeceği düşünülüyordu. Bu durum Rumların Megali İdeası için bir fırsattı ve Türkiye böyle bir durumla yüzleşmek istemiyordu. Bir diğer önemli nokta da Kıbrıs Rumlarının lideri Makarios ile Nâsır arasındaki siyasi yakınlıktı ve bu durum da Türk hariciyesinin keyfini kaçıyordu (Erarslan, 1956: 2).

Arap ülkelerinden, Türkiye'ye ve Bağdat Pakti'na karşı herhangi bir tepki gelmesin diye DP Hükümeti, İsrail Büyükelçisi'ni geri çekti. Aynı şekilde İsrail'in de elçisini çekmesiyle iki ülke ilişkilerinde değişikliğine gidildi. Ancak Türk Hükümeti, ilişkilerin bozulmayacağı yönünde İsrail'e gizli güvence vermişti (Karpat, 2012: 205). Türkiye her ne kadar böyle bir adım atsa da bu jest Arap devletleri için pek de ilişkileri iyileştirebilecek bir adım olarak karşılanmadı.

Süveyş Krizi'nin Nâsır lehine sonuçlanmasıyla birlikte Orta Doğu'da Mısır'ın etkilediği bir siyasi ortam oluşmuştu. Bu ortamda ise 1957 Eisenhower Doktrini sonrasında bölge ülkelerini Batı ile iş birliğine ikna etmeye çalışan Türkiye'nin çabaları sonuçsuz kaldı. Türkiye güney komşuları Irak ve Suriye'de yaşanan siyasi krizler ile bölgede iyice yalnızlaştı.

7. SURİYE KRİZİ

Ürdün, 1956 yılında, Suriye ve Mısır arasındaki ortak askeri anlaşmaya katıldı ve Orta Doğu'da Mısır'ın önderlik ettiği Pan-Arabist bloğa dâhil olduğunu gösterdi. Ancak 1957 yılına gelindiğinde Ürdün Kralı Hüseyin ile Nâsır taraftarı Başbakan Nablusi arasındaki siyasi gerilim gün yüzüne çıkmaya başladı. 25 Nisan 1957'de Ürdün'de sıkıyönetim ilan edildi. Kral Hüseyin, Anayasayı askıya aldı O bu hamleleri Eisenhower Doktrinin sağladığı ekonomik ve siyasi yardımlar sayesinde gerçekleştirmişti (Cleveland, 2008: 368).

Ürdün'deki gelişmeler kısa sürede bütün Orta Doğu'ya sirayet etti. Özellikle Suriye siyaseti ve ordusu Ürdün'deki olaylara karışmaya başladı. Ancak bu durum Türkiye'yi rahatsız etti. Türkiye, Suriye'de yükselen komünist siyasetten ve burada gelişen SSCB etkisinden de huzursuzdu. İşte bu ortamda Ürdün'deki kriz bir anda Suriye-Türkiye krizine doğru evrildi. Türkiye, Suriye sınırına askeri sevk etti. Bunun üzerine Sovyet Başbakanı Nikolay Bulganin tehdit dolu mektuplarından birini Türkiye'ye de yolladı. Mektupta "Acaba Türkiye kendi sınırlarına yabancı askeri birliklerin yığınak yapması durumunda ne hissedecektir?" şeklinde bir ifade bulunuyordu. SSCB'nin bu tehditleri sonrası ABD de Türkiye'yi yalnız bırakmayan açıklamalar yaptı ve kriz daha da derinleşti (Ataç, 2017: 79).

İki ülke arasındaki gerilimi çözmek amacıyla Suudi Arabistan Kralı Suud arabulucu olmayı teklif etti. Teklif her iki ülkece önce kabul edildi, ancak bilahare Nâsır'ılığın çok güçlü olduğu Suriye Ordusu arabuluculuğu reddetti. Zira Orta Doğu'da Nâsır'ın gücünü etkileyecek başka aktörlere yer yoktu. Arabistan'ın arabuluculuk girişimi sonuçsuz

kaldıktan sonra sorun bu defa BM'de görüşüldü ve her iki ülkenin de karşılıklı anlaşma yoluna gitmesiyle gerginlik ortadan kalktı. Türkiye için Suriye sorunu 1958 Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile son buldu. Türkiye'nin, Suriye'de SSCB hâkimiyeti olacağı yönündeki endişeleri ortadan kalktı. Komünist Suriye'den ise Arap milliyetçisi Mısır'a bağlı bir Suriye'nin daha az endişeye sebep olacağına dair genel bir kanı kabul edildi (Karpat, 2012: 208). Ayrıca dönemin Kahire Büyükelçisi Faik Zihni Akdur ile Nâsır arasında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra ikili bir görüşme oldu. Bu görüşmede Nâsır, artık komşu ülkeler haline geldiğini ve bu bağlamda ilişkilerin komşuluk üzerinde yeniden düzenlenmesi için adımlar atılması gerektiğini belirtti. Türkiye'nin, Suriye'deki komünist gruplardan dolayı endişelerini anladıklarını ve bu doğrultuda faaliyetler yürüteceklerini de belirten Nâsır, büyükelçiye Türkiye'nin nasıl Sovyetler konusunda endişeleri varsa kendilerinin de İsrail konusunda endişelerinin olduğunu belirtti ve bu konuda Türkiye'den anlayış beklediklerini beyan etti (CDAB, 1958: 127-827-3). Ayrıca Nâsır, Türkiye ile Suriye arasındaki Hatay sorununu Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin ardından gündeme getirmede. Zira Nâsır, sorunun zamana yayılarak unutturulması taraftarı idi. Böylelikle iki taraf arasında ilişkilerin gelişmesi adına önemli bir adım attığını düşünüyordu (Günver, 1984: 236). Ancak Irak'taki gelişmeler iki ülke arasında umulan dostluk ortamının oluşmasını engelleyecekti.

8. IRAK'TA GENERAL KASIM DARBESİ VE BAĞDAT PAKTI'NIN ÇÖKÜŞÜ

Kral Faysal'ın 1933'te ölümünün ardından Irak, naip prens adına Başbakan Nuri Said Paşa tarafından yönetilmekteydi. Nuri Said, her ne kadar 1940 Raşid Ali İsyanı ile siyasetten bir sene kadar uzaklaşmak zorunda kalsa da İngiltere'nin müdahalesiyle tekrar Irak'taki önemli isimlerden biri haline geldi. Irak, İngiltere'nin Orta Doğu'daki en sağlam mütefikirlerinden biriydi. Irak'ın, İngiltere ile olan ilişkilerinin yanı sıra Bağdat Pakti'nin tek Arap devleti üyesi olması, Irak'ın, Mısır tarafından sürekli eleştirilmesine neden oluyordu. Nuri Said Paşa ve Haşimi Ailesine olan muhalefeti sürdüren gruplar, Nâsır taraftarları ve Irak'taki sol kesimlerdi. Nuri Said Paşa'nın ülkedeki siyasi statükoyu korumak için siyasete katılımı sınırlaması ise muhalif gruplara desteği ve katılımı güçlendiriyordu (Cleveland, 2008: 364). Polis baskısı ve sansürle gücünü muhafaza eden Nuri Said Paşa için Süveyş Krizi sonrası çanlar daha hızlı çalmaya başladı. Zira Nâsır, bütün Arap ülkelerindeki milliyetçi hareketleri etkileyebilen bir önder konumuna gelmişti. Nuri Said Paşa'nın, Nâsır ile arasındaki gerilim zaten bilinen bir durumdu. Hatta Nuri Said Paşa, Eden ile yaptığı değerlendirmede ona, Nâsır'ı olabildiğince kısa bir sürede vurmasını ve bu yolla mümkünse Nâsır'ı iktidardan indirmenin yolunu açmasını tavsiye etmişti. Said Paşa, Nâsır'ın bu krizi atlatması durumunda Orta Doğu'da güçleneceğini biliyordu (Heykel, 1974: 80).

Nâsır, Irak'ın Bağdat Pakti ile Türkiye'ye yakınlaşmasından zaten rahatsızdı. Pakttan haberdar olur olmaz bütün Arap ülkelerinin başbakanlarını Kahire'ye çağırması ve Irak'ın bu hamlesinin kınanmasını istemişti. Zirveden bir kınama çıkmadı, ama Irak'a bir görüşmecî heyetin yollanması kararı alındı. Nuri Said Paşa'nın, heyet ile yaptığı görüşmelerde Bağdat Pakti'nden vazgeçmeyeceğini belirtmesi üzerine Mısır, Suriye ile birlikte bir güvenlik ittifakı kurdu ve

Haşimilerin doğal rakibi olan Suudi Arabistan da kısa süre sonra bu ittifaka katıldı. Nâsır bu süreçte hem Irak'a hem de Türkiye'ye mesaj vermek amacıyla Suriye'nin bu iki ülkeyle olan sınırlarına askeri birlikler sevk etti. Mısır ve Suriye, Karşılıklı Savunma Paktı'nı imzaladı, kısa süre sonra Yemen ve Suudi Arabistan'ın da katılımıyla pakt genişledi (Davişa, 2016: 146).

Irak'ı iyice yalnızlaştırmak isteyen Nâsır, Kahire Radyosu ile de Iraklılara ulaşmaya çalışıyordu. Radyo yayınlarında Nuri Said'in vatan haini olduğunu vurguluyor, onun aslen Türk olduğunu ve Irak ordusunu Türkmen subaylarla doldurmaya çalıştığını söylüyordu. Nuri Said Paşa ise kendi radyosuyla Nâsır'ın propagandalarına cevap vermeye çalışıyor, lâkin yeterince başarı sağlayamıyordu.

Nâsır'ın, Irak'ın içişlerine sürekli karışması sonuç verdi. Tuğgeneral Abdulkerim Kasım'ın önderlik ettiği darbe ile Nuri Said Paşa iktidardan indirildi. Nuri Said'in yanı sıra genç Kral II. Faysal ve bütün hanedan üyeleri katledildi. Darbenin yapıldığı gün, 15 Temmuz 1958 simgesel açıdan önemli bir gündü. Zira Kral Faysal ile Başbakan Nuri Said Paşa, Bağdat Paktı toplantısı için o gün İstanbul'a geleceklerdi. Darbeden habersiz olan Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar, havalimanına gelecek heyeti karşılamaya gitmişlerdi. Havaalanında misafirlerini beklerlerken darbeden haberdar olmuşlardı. Bu haber Türkiye'de çok etkisi yarattı. Çünkü o günlerde Türkiye'de de askeri darbe söylentileri ayyuka çıkmaya başlamış ve darbe hazırlığındaki bazı askerler yakalanmıştı.

Darbe Ürdün'de de tedirginlikle karşılandı. Kral Hüseyin, Türk Büyükelçi Mahmut Dikerdem ile iletişime geçti ve Türkiye ile birlikte Irak'taki yeni rejimin üzerine yürümeyi teklif etti. Türkiye de bu fikirdeydi ve Bağdat Paktı'nın diğer üyeleri ile Ankara'da bu konu üzerine toplantı yapıldı. Ancak toplantıdan askeri darbeyi sadece kınama kararı çıktı. İngiltere ile ABD'nin yeni rejimi tanımasıyla birlikte Türkiye'nin Orta Doğu stratejisi yıkılmıştı. Orta Doğu politikasındaki bu çöküş iç siyasete de yansdı, özellikle ihtilal ve darağacı gibi kavramlar Türkiye'deki günlük siyasi söyleme girdi (Birand vd., 2016: 148). Kasım'ın darbesinden sonra Irak 24 Mart 1959'da pakttan resmen ayrıldı. Bağdat Paktı'nın adı CENTO oldu ve merkezi Ankara tayin edildi. Ancak pakt yeni haliyle siyasi olmaktan ziyade kültürel, ekonomik ve teknik iş birliği politikalarını yürütmeye başladı.

SONUÇ

Osmanlı sonrası Türk Hariciyesi "Yurtta sulh, cihanda sulh" politikasına odaklandı. Bağımsızlıklarını yeni yeni kazanan Arap ülkeleriyle ilişkiler olağan seyrinde devam etti. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş ve Orta Doğu'da kurulan bağımsız İsrail devleti ile birlikte Türkiye, görece aktif bir dış politika takip etmeye ve yavaş yavaş bölgede varlığını hissettirmeye başladı. Bu bağlamda ABD ve İngiltere'nin de desteğiyle Bağdat Paktı'nın kurulmasına öncülük etti. Ancak Orta Doğu'nun bir diğer önemli ülkesi olan Mısır'da yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin arzuladığı bölge politikasını sekteye uğrattı. Bir darbeye Mısır'da yönetimi eline alan Nâsır, Türkiye'nin Arap coğrafyasında etkin olmasını istemiyordu. O, Arap milliyetçiliği ve İsrail düşmanlığını kullanarak bölge halkı ve dolayısıyla ülkeleri üzerinde etkin oldu. Nitekim Süveyş Krizi sonrası elde ettiği popülarite ile Türkiye'nin yakın ilişki geliştirdiği Suriye, Irak ve Ürdün'de bizatihi politika belirleyicisi oldu. Nâsır'ın

İsrail'i himaye ettiklerini iddia ettiği Batılı ülkeleri dengelemek amacıyla Sovyetler ile geliştirdiği yakın ilişkiler, bölgede istikrarsızlıklara davetiye çıkardı. Suriye Krizi nedeniyle SSCB, Türkiye'yi alenen tehdit etti. Bir süre sonra Irak'ta gerçekleşen darbe ile Türkiye'nin Bağdat Paktı ile geliştirmeye çalıştığı Batı yanlısı Orta Doğu politikası tamamen akamete uğradı. Türkiye'de vuku bulan 27 Mayıs Darbesi de Türk Hariciyesini meflûç bir hale soktu. Böylece Süveyş Krizinin yelkenlerini şişirdiği Nâsır ve Mısır, Orta Doğu'da daha etkin olmaya başladı.

Süveyş Krizinden yarım yüzyıl sonra, kaderin garip bir cilvesi olarak Türkiye dâhil neredeyse tüm Orta Doğu ülkelerinde ya askeri müdahaleler ya da halk hareketleri olmuş ve bazı ülkelerde yönetimler değişmiştir. Bölge, yeni yeni keşfedilen zengin doğal gaz rezervleriyle hem küresel lider ülkelerin hem de Türkiye ve Mısır gibi bölgesel güçlerin sıkı bir rekabet sahasına dönmüştür. Durum böyleyken, ekonomik ve teknolojik konumunu milli ve yerli imkânlarıyla geliştirecek özgür bir Türkiye, bölgedeki dış politikasını da güçlü bir şekilde takip edebilecek ve ulusal çıkarlarını suhuletle koruyabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKİS DERGİSİ, "Süveyş", 10 Kasım 1956, 13.
- ARMAOĞLU, F. (2018). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- ATAÇ, K. K. (2017). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Boyutu. Gencer Ö., Evren B., Burç B., (Ed.). *Kuşku ile Komşuluk: Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler*. İstanbul: İletişim Yayınları. 79-110.
- BİRAND, M. A., DÜNDAR, C., ÇAPLI, B. (2016). *Demirkırat*. İstanbul: Can Yayınları.
- BOZARSLAN, H. (2011). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- CLEVELAND, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* (M. Harmancı, çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- COŞAR, Ö. S. "Nâsır'ın Dinî", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ağustos 1956, 5.
- Cumhuriyet Gazetesi, "Mısır Cumhurbaşkanı Batıyı tehdit ediyor", 29 Temmuz 1956, 5.
- DAVİŞA, A. (2016). *Arap Milliyetçiliği* (L. Yalçın, çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- DİKERDEM, M. (1977). *Orta Doğu'da Devrim Yılları*. İstanbul: Cem Yayınları.
- DURUN, D. (1991). Bağdat Paktı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (4). 446-447.
- DURUN, D. (1993). Cemal Abdünnâsır. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (7). 296-301.
- DÜNYA GAZETESİ, "Süveyş milletler arası bir hale getirilecek", 3 Ağustos 1956, 5.
- EAMON, H. (2015) *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis of 1956*. Birmingham: Centre for Byzantine Ottoman and Modern Greek Studies.
- EL-FETH, A. A. (1965). *Mısır İhtilâlinin İcyüzü ve Nâsır* (N. Kuruoğlu, çev.). İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi.

- ERARSLAN, N. “*Süveyş Faciası*”, Dünya Gazetesi, 7 Ağustos 1956, 2.
- ERDEM, G. (2017). Bağlantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri. *The Turkish Yearbook of International Relations*. (48). 69-98.
- ERKİN, F. C. (1987). *Dışişlerinde 34 Yıl: Vaşington Büyükelçiliği II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- FEJTÖ, F. (2012). *1956 Macar İhtilali* (F. B. Kocamemi, çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- FIRAT, M., KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (2009). Orta Doğu’yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası Cilt I*. İstanbul: İletişim Yayınları. 615-635.
- GÜLER, Z. (2004). *Süveyş’in Batısında Arap Milliyetçiliği Nasır ve Nasırcılık*. İstanbul: Yenihayat Yayıncılık.
- GÜNVER, S. (1984). *Tanınmayan Meslek: Anılar ve Portreler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- HEYKEL, M. H. (1974), *Kahire Dosyası*, (B. Büktaş, çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- HOURANİ, A. (1997). *Arap Halkları Tarihi* (Y. Alogan, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- HÜRRİYET GAZETESİ, “*Yeşilköy Orta Şark’ın Büyük Havalimanı Oldu*”, 6 Kasım 1956, 5.
- KARPAT, K. H. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- KINZER, S. (2013). *The Brothers*. New York: Times Books.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ö. E. (1972). *Türkiye’nin Arap Orta Doğusu’na Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- KYLE, K. (2011). *Suez Britain's End of Empire in the Middle East*. London: I.B. Tauris.
- MANSFIELD, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi* (Ü. H. Yolsal, çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- MEARSHEİMER, J. J. (2017). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası* (H. T. Kösebalaban, çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- PEARSON, J. (2003). *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis*. New York: Palgrave Macmillan.
- PRİMAKOV, Y. (2009). *Rusların Gözüyle Ortadoğu* (O. Tezcan). İstanbul: Timaş Yayınları.
- RUCKER, L. (2001). *Moscow's Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947-1949*. Washington: Cold War International History Project.
- TURNER, B. (2006). *Suez 1956*. London: Hodder & Stoughton Ltd.
- YALÇIN, H. C. (1956). “*Düşman Propagandaları*”, Ulus Gazetesi, 21 Ağustos 1956, 5.